CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)

ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1999

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol → (meaning "CONTINUED"), or the symbol ▽ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole → signifie "A SUIVRE", le symbole ▽ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

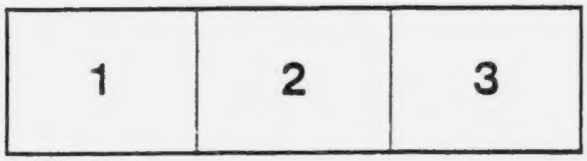

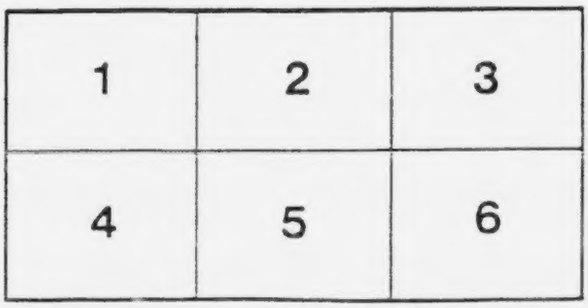

Народна бібльотека Ч. 6.

Ернест Р. Гул.

ВИТВОРЕНЄ ХАРАКТЕРУ.

Порада Родичам та Учителям, як виховувати діти на характерних людей.

З англійської мови переклав
П. К.

Ціна 15 ц.

Торонто, 1920 р.

Накладом і з друкарні
"РОБІТНИЧОЇ КНИГ. І ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ"
516 Queen St. W. TORONTO, ONT.

Ернест Р. Гул.

ВИТВОРЕНЄ ХАРАКТЕРУ.

Порада Родичам та Учителям, як виховувати діти на характерних людей.

З англійської мови переклав
П. К.

Ціна 15 ц.

Торонто, 1920 р.

Накладом і з друкарні
"РОБІТНИЧОЇ КНИГ. і ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ"
516 Queen St. W. TORONTO, ONT.

LC268
H8418
c. 2

ВИТВОРЕНЄ ХАРАКТЕРУ.

Нашим першим питанєм відносно наших дітей має бути: який наслідок ми бажаємо осягнути з їхнього вихованя; або, иньшими словами, якими людьми ми бажалиб бачити наші діти? Відповідь на се ось яка: ми бажаємо, **щоб наші діти стали досконалими людьми.** Підвалиною тої досконалости є характер; тому що під характером розуміеть ся житє ряджене принципами, отже ся важна справа вихованя наших дітий полягає в тім, щоб, **перше,** показати дитині найкращі і найшляхотніщі ідеали; **друге,** відбити ті ідеали в діточім розумі в конкретній формі вищих принципів; і, **трете,** так призвичаїти дитину твердо триматись тих принципів, щоб вони полишились в ній на ціле житє.

Якого-ж матеріялу нам ужити, щоб осягнути бажаний наслідок? Від самого початку нас вражає величезна ріжниця межи немовлятом, яке ми начинаємо виховувати і дорослою людиною, якій наше виховуванє стає зайвим. Немовля зявляєть ся перед нами, як сотворінє посідаюче інстинкт і імпульс, що мало чим ріжнить ся в житєвих проявах від песяти, котяти або яг-

няти. Коли розум і сьвідомість бажаня істнує в немовляті, так вони знаходять ся в цілковито схованім стані — так сховані, що цілковито не можуть бути ужиті в процесі вихованя. З того сотворіня ми маємо витворити людину; найголовніща ознака дорослої людини, се те, щоб розум і воля панували в її житю, а інстинкт і імпульс, хоч нічим не придушені, підлягали тим вищим силам, як кінь підлягає їздцеви.

Пять щаблів розвитку.

Робота перетвореня немовляти у людину є така, що відбуваєть ся сама собою. Стан немовляти здаєть ся триває приблизно два роки. Під кінець сего часу ми зачинаємо зауважувати в дитині виразні ознаки розумового житя хоч не вищої з кости. Виразне зацікавленє дооколичними річами є характеристикою другого періоду, котрий ми звемо **дитиньством,** що протягаєть ся меже другим а семим роком житя. Десь коло семого року стає до розпізнаня третій щабель, що відзначаєть ся розміркованєм і відвічальностию, що ми звемо „ уживанєм розуму ". Се уживанє розуму починає стан хлопячий. Приблизно десь на чотирнайцятім році переміна (мутація) голосу зазначує перехід

хлопяти в молодечий вік. І коли по кількох роках молодь осягає само-посіданя (межи вісімнадцятим, а двадцятим роком) ми починаємо звати того юнака **людиною.**

Треба зауважити, що усей той розвій повстає природно, не вважаючи на те, чи ми втручаємо ся туди з вихованєм, чи ні. Отже се не наше діло витворювати ті межі, в яких ті щаблі розвою мають статись, ані не зазначувати нам з гори розмірів їхнього поступу. Бо природа вже все встановила відповідно після своєї власної певної міри, і противить ся, і навіть пімстить ся за втручене в її роботу, колиб котрий виховувач дітей був на стільки не розумним і починав се робити. Проби силуваного прискореня розвитку дітей дадуть наслідки нездорової скороспілости, на ціле житє кволости, або й завчасну смерть; з другого боку нарочите запізнене того розвою виявить ся або в придурковатості дитини або беззаконній буйності. Отже нашим ділом не є задаватись на пановане над природними розвоями, але пильнувати їх, коли вони зявляють ся, щоб підтримувати їх та провадити ними найлагідніщим способом, приваблене зпереду, а не тисненєм зазаду — чи, иньшими словами, дати природному розвоєви найкращу нагоду, на яку тільки до-

зволяють обставини.

Вкоротці кажучи, наше відношенє до дітий не має бути відношенєм господаря, але слуги, терпляче прислугуванє природі, щоб ми могли осягнути з приємностию те, чого собі жичимо у вихованю наших дітий.

Але навіть і слуга, щоб його робота дала добрі наслідки, потребує розумної похапливости в обставинах та розумно уладженого способу. Отже само собою заходить питанє: Як ми маємо прислугувати природі в тих ріжноманітних випадках, аби осягнути бажаних наслідків? Кожний відразу згодить ся з тим, що до дитини треба вживати иньших способів, як до дорослої людини. Вихованє дитини мало, або навіть ні в чім не ріжнить ся від вихованя собаки. Є певні річи які ми хочемо, щоб те звіря робило, і знов є таке, чого ми не хочемо, щоб воно робило. Коли пес те зробить, що ми хочемо, ми надгороджуємо його грудкою цукру, а коли зробить що противного, ми вживаємо батога. Простим ростоваришенєм думок пес ступнево починає розуміти, що певні його вчинки повязані з болючими, а другі з приємними наслідками; і коли те розумінє поволі відтиснеть ся в його мізку, воно стає керманичем приваблюючим, або відстрашуючим до робленя або не робленя вчин-

ків, над котрими треба подумати чи робити їх, чи ні. Такий самий спосіб вихованя має бути вжитий і до дитини. Навпаки, що до дорослої людини, так ми покликуємось до її розуму, сьвідомости, знаня, сумліня, чутя вольної волі, та сили повстриманя. І коли буває, що вживаєть ся силованє і відносно дорослої людини, так се не вважаєть ся чистим апельованєм до інстикту та імпульсу, але —присилуванєм розуму, способом привести людину до ліпшого і розважного стану думаня.

Сі дві методи, будучи в суті річи ріжні, досить легенькі до зрозуміня. Ми знаємо, як поводитись з немовлям, а як з дорослою людиною. Але що нам робити з нашими дітьми, як вони переходять ті середні щаблі себто від немовляти до дорослої людини?

Три ґатункі здібностей.

Після нашої фільозофії людина складаєть ся з тіла і душі; але тіло сполучене з душею, як її виконавчий струмент, не як окреме начінє, подібно до пилки або джиґана, а як **сполучний** струмент, одушевлений душею, котра просякає тіло в усіх його частинах. Душа одна, але вона посідає трояку силу, яку ми звемо: **ростюча,**

відчуваюча і розуміюча, котрих повинно однаково шанувати.

(1) До "ростючих" сил належать: асиміляція (травленє, тощо), секреція (витворенє слини і иньших людських соків, але не крови) і екскреція (викиданє з тіла непотребу) та (яко наслідок того) зріст тіла. Їдженє, спанє і руханє теж належуть до сієї катеґорії. Вони ділають сами з себе, наче якийсь механізм, (так самісінько як в рослинах) і без жадної потреби, щоб розум кермував ними. Се все належить до фізичного відділу, і є підвалиною здоровля та сили. Особливість сих здібностей полягає в тім що вони зявляють ся в людині в їхній повній силі діланя від першої хвилі житя, і гостро кажучи, вони не належуть до дійстного матеріялу, що має підлягти вихованю. Ми мусимо тільки доглядати їх з надвору, щоб забезпечити найкращі умовини їхньому здоровому діланю. Коли ми говоримо про немовлячий щабель людського істнованя, ми розуміємо той час коли тільки сі здібности є в прояві, — чи простіще, коли иньші і вищі здібности ще так за молоді до вихованя, що в дійсности на них ще незвертають уваги. Наслідок сего є той, що наш догляд немовляти нічим чисто не ріжнить ся від нашого доглядання ґеранії, котру ми садимо, поливаємо, гно-

ємо, виставляємо на соняшне сяєво, або ховаємо в холодок, котру ми підтинаємо та пересаджуємо після певних приписів набутих з досьвіду, бо нашою метою було витворити найздоровшу, найміцніщу ґеранію, нащо тільки нам дозволять наші ресурси і здібность тієї рослини. Наші найпервіщі відносини до немовляти майже такі самі. Ми мусимо уважати, щоб воно було свого часу нагодоване їжою доброї якости і певної кількости, ми мусимо уважати на реґулярність його природних функцій, подавати потрібну кількість чистого повітря і руху, уважати на признаки хороб, куруючи їх як-слід, а се й дає немовляті найкращу нагоду до зростаня на ядерну, здорову і жваву людину.

(2) Слідуючий рід здібностей зветь ся »відчуваючим«. Вони насамперед складають ся з пятьох чуть: зору, слуху, дотику, смаку і нюху, — і звичайно до сього належить той ґатунок діяльности розуму, котрий з ними сполучений. Сих здібностей ми не подибуємо у рослин, але ми посідаємо їх так само, як і звірина. Коли зявляєть ся чутє, зявляєть ся також і знанє, не того вищого, чи сьвідомого роду, але нищого чутливого. Воно складаєть ся з похопленя внутрішних чуть і зовнішніх річей. Але відчуваючі здібности не складають ся з самих

похоплень, але і з таких чуть, як любе і нелюбе, бажанє і намаганє осягненя того, що сподобалось, і спротивленє, страх і обминанє того, що неприємне; се є рід воліня, хоч ще не вищого, чи розумового роду.

Сі чутєві функції зазначують час дитинсьтва і надають перший матеріял до вихованя. Се не значить, що вони зявляють ся раптовно, бо і в ранішнім немовлятстві вони є до певної міри, теоретично надаючи царину до вихованя.

(3)Пізніще приходять розуміючі здібности, котрі складають ся зрозуміня і волї. Вони виразно і виключно людські і вони власно складають людське іство таким, яким воно є. Інтелектуально, сьвідомість поступає поза приписи чутя приглядане до окремих обєктів в формі загальних розумінь, як „причина“, „споріднене“, тощо. В тім містить ся також сила вживаня фактів, яко ґрунту до висновків, або обмірковання над иньшими ідеями. **Етично,** сьвідомість істнує у сьвідомості волі — в любленю і нелюбленю, в бажаню і огидженю, вона нагадує собою здібності „чутєвої волї“, але тичить ся ідей сьвідомо похоплених, а тому і є вона з вищої площі. До сего влучуємо рефлексію, чи суперечні спричиненя до діланя, їхню моральну вартість і волю вибору зпоміж них. Як хутко розу-

міючі здібности досягнуть такого щабля розвитку, котрий надаєть ся до звичайного вжитку їх, тоді час дитинсьтва минає, а настає період хлопятства. Ми звичайно кажемо про сю відміну, як про набутє вжитку сьвідомости. Се "набутє вжитку сьвідомости", більше є набутєм відповідальности. Ся відповідальність обхоплює три складника: (1) сьвідомість вільного вибору, (2) сьвідомість правдивого вибору, (3) сьвідомість обовязковости правдивого вибору, — чи, иньшими словами кажучи, ся відповідальність обхоплює етичну потребу так само, як і силу само-контрольованя.

В сім випадку наше грубе і просте говоренє про набутє сьвідомости може запровадити нас на бездороже. Ми уявляємо собі, що та сьвідомість зявляєть ся в певнім часі, як якась відміна зненацька. В дійсности, вона прибуває протягом усього дитинства і доходить до своєї повної сили тільки десь біля семого року житя. Звідси і повинно почати вихованє розумових здібностий з першою їхньою проявою, не чекаючи на повніщий розвиток, котрий зазначує хлопятство.

Три методи трактованя.

Тепер ми вже годні відповісти означаючо,

на запит відносно відмін методу. Припустімо що ті ріжні щаблі приходять раптовно і гостро відокромлені один від одного. Тодіб ми мусіли мати до діла почерзі з трома періодами і трома відповідними до них методами:

(1) В стані немовлятства, коли в русі тільки зростові здібности, ми повинні трактувати немовля так, як ми поводим ся з рослиною.

(2) В стані дитинства, коли стають до роботи чутєві здібности, ми повинні трактувати дитину так, як ми поводим ся з звіриною.

(3)В стані хлопятства, коли виявлють ся розумові здібности, ми повинні трактувати хлопя, як нецілковито розвинену людину; але всеж як дорослу людину, бо воно посідає усі особливости, котрі простують до витвореня дорослої людини.

Та в дійсності природа неробить скоків. В немовлятстві, коли зростові здібности в повнім русі, звірячі сили проходять через перший стан розвитку і тому дитино-трактованє мусить бути в певнім, відповіднім напрямку сполучене з трактованєм немовляти. В стані дитиньства, коли звіряча активність в повнім розмасі, також і розумові здібности підлягають першому щаблеви розвитку; тому повинно трактованє дитини обєднати з трактованєм хлопяти. Піз-

ніще в стані хлопятства, коли уважаємо, що розумові здібности опановують характером, ще багато позістає дитячого; тому якась частина дитино-трактованя мусить бути далі затримана в обєднаню з мужо-трактованєм.

ПСИХОЛЬОҐІЯ ЗВИЧКИ.

*) Зробивши нарис ріжних щаблів розвитку від немовляти до починаючого мужа, нашим слідуючим кроком буде застановити ся над тими засобами, якими той розвиток може бути кермований в правдивім напрямку.

Звертаючись назад до наших перших дефініцій, ми кажемо знов, що головною метою наших заходів у вихованю є зформоване характеру, що під характером ми розуміємо житє кермоване принципами, і що принципи се — етичні правди добре похоплені і ужиті в практиці. Добре похоплене тих правд і їхнє реґулярне уживанє в проводі є ніщо иньшого, як сформоване звичок.

Звичка дефінюєть ся, як стійна і стала лег-

---

*Тепер час звернутись до другої половини підмета, а лу патра Гуля дотично вихованя приглядання (обсервації) сьвідомого розуму, сьвідомої волі, етичного чутя, тощо; але його уступ відносно вихованэ імпульсу такої великої ваги, що ми мусимо його подати, як слідуэ:

Тепер час звернутись до другої половини підмета, а власне, до виступаючої здібности імпульсу чи чутэ-воленя, котре спираэть ся на почуванях приэмности і болю, і на проявах бажань і нарікань, подобань і неподобань до-

кість у виконаню діл. В початках варто собі зясувати, що звичка, коли вона має мати моральну вартість, вона не має бути механічним ділaнєм. Паротяг завжди починає робити тим самим робом, як скоро пара пущена або закручена, просто тому, що він так побудований і не годен тому зарадити. Самісінько в житю, люди набувають собі звички, після котрої потім і роблять все; і з сего боку вони мало в тім ріжнять ся від машинерії. Звичка впроваджує подібну реґулярність діланя у тотожних обставинах; та коли приглянутись етичній вартості, так се буде щось більшого. **Се буде легкість у людській волі сказати „еге" або „ні" відносно до певного взірця поводженя рядженого розумом;** иньшими словами, легкість в пусканю принципів в практику — **принципів котрі уже є.**

тично всіляких обэктів оглядуваних або досліджуваних. Сі імпульси так спонтаничні, що вони дуже перешкоджають позитивному вихованю в молодших літах житя; але всеж вони подають матеріял до практикованя початків само-контролі. Дитина відразу маэ навчитись, що э деякі річі, котрі мають бути роблені, і другі річі, котрі не повинно ся робити, цілковито незважаючи, чи любі вони їй, чи не любі, — приміром: їда і ліки, або позіставанэ в кімнаті, або в ліжку; заборона тягати меблі, або рухати за-

Вчасне закорінене звичок

Першим питанєм буде, — коли починати закорінене звичок? На се відповідь: невідтягайтесь, а починайте, як найвчасніще, беручи на увагу, одначе, здібність вихованця на кожнім щаблю його істнованя, прибираючи відповідно того засобів і методів.

Як ми вже бачили, виховане немовляти ні в чім не ріжнить ся від тресованя песяти; тому усей наш вплив має бути вжитий з фізичного напрямку і знадвору. Коли немовля виплюне свою пипку, вложи її йому в рот знов, і вкладай доти, доки немовля не наїсть ся. Коли воно дригає ногами і борікаєть ся, приверни знов його до порядку, спеленай, зак не навчить ся триматись спокійно, і т. и. А як скоро пі-

---

лізка, тощо. Колиж дитина не може ще контролювати себе силою власної сьвідомости, тоді ціла справа позістаэ в отсім: «Роби так, як тобі сказали, або будеш бита.» Хоч э певна межа дотично вживаня фізичної сили, але для доброго вихованя треба вважати, щоб дитина навіть у сім ранішнім стані не посьміла підти проти волі батьків. Один приклад влалої неслухняности загрожуэ зруйнувати всю роботу і всей характер, — таку вагу мають перші початки збунтованя. Але треба уважати, щоб та річ пос-

чнеть ся **діточий стан,** так тоді чутя імпульсу мають бути керовані покликанєм до чутєвих приймачів. Дитині кажуть робити те або неробити того, а до послуху має бути всилувано показанєм приємности або неприємности, надгороди або покараня, а навіть в конечній потребі і фізичним примусом більш рішучого робу. В сім стані що найбільшого має бути зроблено, се навчити дитину звичаїв чистоти, доброго і спокійного поводженя, пристосованя до бажань других і т. и., а також недопускати до витвореня противних звичаїв, таких як нечистість, мургівство, лайдацтво, неумірковaність, нахабність і т. и. Має бути багато зроблено, щоб запевнити умірковaне і приємне ужите го-

---

луху, відносно котрої ставить ся вимога, була розумна, умірковaна і в якімсь напрямку потрібна; а тягар підляганя не повинний бути навісним, тяжким, або пробований зачасто. І хоч метод вихованя вживаний в стані дитинства мало в чім ріжнить ся, або й ніяк не ріжнить ся, від тресованя пса, всеж батьки повинні завжди памятати, що той метод часовий і переходячий.

З приходом літ, в котрих більше і більше виявляэть ся сьвідомість, вони повинні звичайно звернутись в тім напрямку і почати апелювати до тих вищих здібностей так хутко, як скоро вони хоч трошечки себе проявлять".

лосу, рівну і лагідну ходу, акуратність і виразність в балачці і т. и. Також відносно шанованя як річий, так і осіб, — лагідне поводжене з книжками і меблями, отримане в чистоті і добрім стані забавок і образів, а не безглузде знищене їх та розкидане скрізь в неладі. Приємності мають бути сполучені з відповідними обовязками; приміром, коли дитині дозволено буде гучно забавитись, по забаві вона має зложити усі річи в повнім порядку; коли нині дано посьвяткувати, так завтра лекції мають бути ще краще пороблені. Також має бути обмежаність часу і місця, що до вставаня, спаня і поживленя в означений час, що до бутя в діцькій, і заходженя до гостинної, і полишеня ґабінету без опору, коли сказано. Врешті, всілякі форми самостриманя, як не кричати без причини, а коли й кричати, так умірковано і недовго; не вигукувати у зачиненім місці і не робити заведикого галасу в хаті і т. и.

Вжиток ассоціації.

Вплив "ассоціяції" на сформоване звички є очевидячкий. Коли кіт навчить ся не спивати молока на полиці, будучи вибатоженим, се просто через попередне сполучене двох ідей (га-

док), що спричинили ту науку. Як скоро те звірятко побачить на полиці молоко, і почує в собі охоту до него, враз зявляєть ся в него спогад про батоженє, котре чекає його за молоко. Коли острах болю буде дужчий від жадоби приємности, кіт полишить молоко в спокою. Похвала і картанє, кари і надгороди, вжиті відносно дитини мають такий самісінький вплив. З часом розвитку розуму сі ассоціації ідей набувають вищого розуміня. Як багато трафляєть ся, що людину забезпечуєть ся від нахилу красти (або якого иньшого лиха) на ціле своє житє одним добрим вибатоженєм, яке вона дістала раз за молодих літ. З літами та людина знає добре, що дні батоженя минулись, але та суворість, з якою переступство було покаране в минувшині відтаврувало в її розуміню таке величезне витисненя понесеної кари, що та людина ніколи не зможе забути того. Отже спокуса красти і постанова не красти стали сполучені в розуміню дитини, і та сполука стала такою звичайною завдяки повтореню, що тепер гадка красти, коли вона і зявляєть ся, не вважаєть ся за жадну спокусу.

Сей приклад подає нам вартість зассоційованя двох ідей до купи, з чого повстає добрий наслідок; приміром, коли ідея лихого діланя

сполучена з иньшою ідеєю, що береть ся діяти як **відстрахач.** І, звичайно, станеть ся та сама зверхність, коли ідея добра діє, як сполука з иньшою гадкою, котра служить яко **заохочене** до виконаня чогось доброго.

ФІЗІОЛЬОҐІЯ ЗВИЧКИ.

Отже ми простудіювали психольоґічну основу звичок, котра лежить в так званій асоціації ідей. Поступімось далі взад і застановім ся над їхньою фізіольоґічною основою.

Новітні досліди будови і чинностей живих орґанізмів показали нам, що нервовий систем складаєть ся з дуже скомплікованої сітки манісеньких ниточок, в кожній з котрих замешкує певна сила готова видати рух в тій хвилі, як її до того викличе так званий **стимул;** а те викликанє повстає більш-меньш так само, як стріл в гарматі через паданє потисненого курка. Нерво-нитки подібні до електричних дротів; вздовж них переходять житєві сили від кінця до кінця цілого тіла; коли та сила дійде до одного кінця "дроту", від того повстає в тілі рух в тій частині.

Сей "догори середину і вдолину боки" процес, (беручи сей терм з танечного сальону) зветь ся "моторово-рефлєксийною чинностею". Проява чутя і розумна сьвідомість, втручають ся більше, як рядяча, або забороняюча сила, а не та чинна сила, що витворює зворушенє. Иньшими словами, розум може відмикати і зами-

кати сполученя і таким робом дозволяти процесови на його оббіг, або перепиняти його в середині, або викидати один з двох можливих напрямків, і т. д. Та яке б не було тілесне зворушенє в живих істотах, кожне воно повстає з пущеної в рух тієї сили в нервовім системі; иньшої причини появи того руху ми не знаємо.*)

В сім власне лежить поясненє того, що ми звемо "охочекомностею" вчинків; — приміром, чому немовля починає дихати в тій хвилі, як народить ся і кричати зараз по першім віддиханю; чому вія заскалуєть ся, коли щось вразить око; чому руки самі підносять ся догори, щоб захистити голову, коли є небезпека удару, і т. д. ?

Лихі нахили та похоті.

Подивімось, як ті факти фізіольоґії впливають на витворенє звичок за молодости. Мо-

*) Розуміэть ся, що розум може брати більшу участь в тім процесі ніж тут наведено, і може сам надавати стимула (підштурхача), котрий нарихтовуэ машинерію руху. В сій нашій розвідці ми беремо під розвагу простіщі випадки.

торово-рефлексийна чинність може бути названа звичкою насадженою самою натурою, бо вона виповнює сутєву ознаку звички, а власне, що вона є усталеною і постійною лехкістею чиненя. Фактично, та легкість така велика, що трудність лежить **не в чинності, але шьидче в нечиненю,** коли охочекомні сили натури раз покликані до руху. З другого боку під звичкою ми розуміємо . ичайно щось таке, що набуте повторним чиненєм; не тому, що лехкість уже істнує перед виконанєм навіть одного чину. Отже нашим ділом в сій справі є **не так впроваджувати звичку, як рядити нею;** або иньшими словам, витворювати супротивні звички рядженя і перепиненя.

Невеличкий дослід покаже, що майже усі нахили, на котрі здібна людина, (тут є, розуміється, ті, котрі потягають за собою який небудь тілесний чин) про їхнє здійснене допинають ся свого виконаня завдяки присутності моторово-рефлексийної чинности. Ми говоримо про них, як про сили, котрі "заносять нас геть". Ся метафора дуже влучна. Кожна людина, котра б проаналізувала свій стан під впливом, скажімо, гніву, побаче, що величезні сили моци ринуть через її тіло, витворюючи люте зворушене в її органах, пускаючи язик в швидкий рух

говореня гострих слів, а руки чинити люто-дикі вчинки. Ся панорама похотливої чинности поступає начеб вона була сама з себе, в той час коли розум дивить ся на те, як глядач, — негодячись, жалкуючи, а навіть і протестуючи проти того, але роблючи небагато, щоб спинити те, зак та хуртовина сама собою мине, коли перед тим не буде припинена яким небудь гострим струшенєм. Дії поповнені похотею без нарочитої злости повстають не з приводу волі, але через роспущенє сил моторово-рефлексийної чинности. Звичайно, воля відповідає за них, але з неґативного боку, себто тому, що дозволяє тим силам виступати безстриманя, замість того, щоб їх перебити і замкнути їхню течію.

Вправи стриманя.

Праця вихованя тих сил полягає в недопущеню моторово-рефлексийних чинностий набирати більшої лехкости, ніж вони уже посідають. Сполученя розумової асоціації, як і сполученя охочекомної чинности набирають ся більшої сили напруженя з кожним слідуючим повторенєм. Беручи нашу попередню метафору, можемо сказати, що чим чистіще падає той "курок", що спричинює роспущенє тих сил, тим він

більше готовий падати на-будуче. Через се житєвою потребою є стриманє в першій же прояві всіляких вередів, або яких иньших лихих нахилів в дитині. Бо коли се перепустить ся без покараня раз, так другий раз піде ще лекше, і так далі з зростаючою лехкостею та напрудженєм, аж поки щезне в дійсності уся можливість стриманя, — себто підвалини буйного характеру ґрунтовно будуть встановлені. З другого боку, гостре стриманє, виконане за першого разу, не тільки зверне увагу дитини на потребу управленя само-стриманя, але буде (через асоціацію ідей) постарчати їй проти-вагу, відразу впертись похоті, коли вона тільки зявить ся. І коли кара буде вжита стільки разів, що стане добре запамятана дитиною, тоді цілковито не треба буде попущеня. Людина може бути похотливого характеру, але може рядити собою силою розумної волі.*) Але коли та воля квола, того само-стриманя годі сподіватись; і на-

*) Понижчий уступ відносно управи розумної волі, э такої величезної ваги, що ми подаэмо його як слідуэ:

"В сім переході (в дитинсьтві) э великої ваги **управа волі.** Духом волі э слідкованэ за розумінэм; себто, річ маэ бути знаною перше, ніж вона може бути забажаною. **Тому підвалина управленя волі лежить перш**

віть тоді, коли та сила міцна, вимагаєть ся багато зусиль на само-стримане, себто витраченя снаги, котруб можна було ужити на щось більш пожиточного, колиб людина змалку була вихована, як треба. Тепер ніхто не буде навмисно засуджувати людину на безпотрібну борню з її похотями, коли се можно обминути. Але ті батьки, що непотрафили не допустити витвореня похотливих та вередливих звичок в своїх дітях, не тільки ризикують витворити з своїх дітей кримінальників, але, що найменьшого, накладають серйозний тягар на їхнє будуче житє, ставлючи їх в обставини потреби постійної борні з ворожими силами, котріб ніколи не треба булоб поборювати, колиб дитина дістала

усего в царені інтелекту, чи-то знаня. Ми вже були зсумували есенцію етичного "вжитку розуму" під сими трома заголовками:— **сьвідомість вільного вибору, правдивий та лихий вибір і обовязки правдивого вибору.** Ми віримо, що чутэ вибору розвиваэть ся від хвилі, як дитина опинить ся лицем до лиця з річами дотичними вибору; себто, коли вона спіткаэть ся з двома річами, котрі вона обидві любить, але мусить одну взяти, а другу лишити. Розвиток тіэї здібности вибору може бути зараджений попростому ось як: Не будьте пересадно автократичними з дитиною. Коли заходить, приміром,

ліпше виховане.

Та побіч диких похотей є ще і иньші пориви, котрі також належуть до обсягу моторово-рефлексийної чинности і котрі, хоч самі і не буйні, можуть бути розвинені повторним попущенєм у більш-меньш небезпечну звичку. Приміром, візьмімо охочекомну чинність тіла брати руками усе, що трафляєть ся на очі. Сама в собі се невинна річ. Але коли дозволити на таке дитині без впину та стриманя, зявить ся звичка, котра буде мати важний вплив на розвиток характеру. Бачучи красну річ, дитина натурально відчуває бажанє спробувати її. Враз

питанэ що дитина маэ взяти ябко чи померанче, не розвязуйте того сами, але поставте дитині яскраво до зрозуміня, що вона маэ взяти тільки один овоч, а не два. Підштурховач до вибору може бути спершу безґлуздий, викликаний просто красою барви. Але річ не в сім. Коли дитина виявляэ ваганэ в виборі, заохотьте її стільки, щоб вона зрозуміла, що їй треба на щось відважитись, але без довгого ваганя. Натискайте лагідно на дитину, щоб приходила до скорої постанови; инакше буде лихий наслідок. Часом ми здибаэм ся з людьми, котрі просто ні нащо не можуть наважитись. Дійсна розвага полягаэ в розваженю альтернатив і в тім, що лежить поза ними пропорціонально до ваги річей по-

прокидаєть ся моторово-рефлексийна чинність. Руки простягають ся, щоб ту річ схопити, і за хвилину та річ опинила ся у дитини в роті; се дійсно так кожна мала дитина зробить; і коли дитину добре не навчити, щоб **вона не важилась нічого рухати, що бачє,** охочекомна звичка дозволу рукам слідкувати за очима, незабаром поведе дитину красти цукор з столу, потім яблука у сусіди в садку, а потім гроші з батькової кишені, а там може дійти до найгіршого.

Контроля тіла.

Иньшими словами, одною з найголовніщих частин у вихованю є вщеплене звички потріб-

---

ставлених до вибору; але невиміряна розвага оплакана і сьмішна. Твердість і борзість наваженя э найголовніщою ознакою добре сформованого характеру, як також і звичка твердо триматись того, що вже раз вибране. Коли ви хочете, щоб ваша дитина надбала характеру мужности, починайте вчасно робити так, як тут подано: коли можливо дозволити на вибір, дозвольте на те; вимагайте, щоб дитина робила вибір відразу; коли вибір буде зроблений, заберіть геть ту другу річ, що була відкинута; і нарешті уважайте, щоб вона чисто забула про ту відкинуту річ".

ного опанованя людини над своїми "охочекомними" рухами тіла. На се є один загально-світовий спосіб. Він тичеть ся усіх тих рухів, котрі витворюютть добру поведінку, — красну ходу та рухи, спокій манер, звичку сидіти спокійно, стримане очей не вилуплюватись з завеликим зацікавленєм в річі, або поводити ними безперестанку, або втоплювати їх комусь в лице, тощо. Варто тут зазначити, що так ужита карність дотично річей, котрі відносно чеснот мало значні, буде грати велику ролю в справі чесного поводженя. Бо коли потрібна сила само-рядженя стає звичкою навіть у незначних річах, завдяки котрим не повстануть ще злі наслідки через бажанє їх, — та лехкість, так набута, буде вживана натурально до само-рядженя там, де чеснота є обовязком, а занедбанє його гріхом.

Слово "само-ряджене" є ключем цілої ситуації... Се само-ряджене є тим наслідком, звичку котрого намагаємось набути, звичку, котра, дозволяючи природним силам тіла на їхне здорове поширене, рядить і кермує ними, роблючи видане їх в тім напрямку, котрий тільки вартий людини.

Кінець.

НОВА КНИЖКА! Що лише вийшла з друку!

ДАРВІНІЗМ.

Найбільша наука яку написав Еміль Феріэр після науки великого учителя Дарвіна, котра містить в собі отсі науки:

ПЕРША ЧАСТЬ.

1. Закони, на яких опираэть ся теорія. 2. Боротьба за істнованэ. 3. Природний добір. 4. Чинники природного добору. 5. Наслідки природного добору. 6. Факти, які можна пояснити природним добором. 7. Теорія еволюції і ґеольоґічні доктрини. 8. Критика сучасних клясіфікацій. 9. Ґенеальоґічна клясіфікація. 10. Трудности, з якими маэ діло теорія.

ДРУГА ЧАСТЬ.

Приложеня теорії еволюції до мов.

1. Зміни в мовах. 2. Причини змін і добору в мовах.

ТРЕТЯ ЧАСТЬ.

Теорія еволюції прикладена до людини.

1. Стан питання. 2. Вступні уваги. 3. Відмінок людини. 4. Місце людини в природі.

Книжка ся обіймаэ 170 сторін друку, на найлучшім папери і **коштуэ всього 80 ц.**

Жадайте сеї книжки у кождій книгарни, або висилайте замовленя на адресу:

UKRAINSKA KNYHARNIA

516 QUEEN ST, W.

TORONTO, ONT. CAN.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ.

»Заморський Вістник« се єдиний на цілу Північну Америку ілюстрований місячний журнал в українській мові.

"Заморський Вістник« містить в собі по-простому виложену науку, якої тепер так бракує нашим робітникам і фармерам, **пояснюючи ту науку многими образками.**

"Заморський Вістник" містить в собі зрозуміло для всіх написані виклади слідуючих наук:

Астрономія, Ґеольоґія, Ґеоґрафія, Аритметика, Альґебра, Ґеометрія, Механіка, Історія культури, Фізика, Опис народів, Головніщі події в Історії людства, Житє звірят і рослин, Ради про здоровлє, Господарські поради, Як виховувати дітей, і багато иньшого.

"Заморський Вістник« подає огляд політичних подій, що стались протягом місяця.

»Заморський Вістник" можете передплатити своїм кревним або знакомим в Старім Краю!

Річна переплата в Канаді: на рік $2.50ц. на півроку $1.25ц. до Европи і Америки на рік $2.75ц. Поодиноке число 25ц. Хто ще немає журнала, хай скорше вишле передплату на адресу:

ZAMORSKYJ VISTNYK
516 Queen Street W.
TORONTO, ONT. CANADA.

ЧОМУ ТРЕБА ЗНАТИ

ҐЕОҐРАФІЮ?

Коли Ви не запізнані з **"ҐЕОҐРАФІЄЮ"**, себто з наукою про опис поверхні землі, про материки, острови та моря, про всілякі підсоня в сьвіті, про розміщенє на землі рослин, звірят та людий, про державні межі, про міста та адміністративний поділ держав зокрема, про кількість людства в кожній державі, про стан гандлю, промисловости та хліборобства на сьвіті, **отже коли Ви не запізнані з "ҐЕОҐРАФІЄЮ"** так для Вас цілий сьвіт буде як у мішку. **Ви навіть не годні будете пожиточно скористати з читаня часописів;** а до історії та політики нема тоді чого й братись, коли не знає **"ҐЕОҐРАФІЇ". Тому ми радимо Вам зараз замовити собі**

"Ґ Е О Ґ Р А Ф І Ю"

в українській мові, що коштує в окладинці лише 80 ц.

Замовленя посилати на адресу:

Ukrainska Knyharnia

516 Queen St. W. Toronto, Ont., Canada.

NLC BNC
3 3286 07303712 5

Накладом „Робітн. книг. і, Видавничої Спілки“

ВИЙШЛИ СЛІДУЮЧІ КНИЖКИ:

Дарвінізм	80 ц.
Ґеоґрафія на укр. мові	80 ц.
Фільозофія штуки	50 ц.
Перекази старинного сьвіта	35 ц.
Коли зійшло сонце	30 ц.
Про жіночу неволю	30 ц.
Початки укр. соц. в Галичині	25 ц.
Міжнародні Революційні Партії	25 ц.
Незвичайні дива природи	20 ц.
Як кров кружить в нашім тілі	15 ц.
Попадя в зільниці	15 ц.
Таємниця Америки	15 ц.
Витворенє Характеру	15 ц.
Колиска Народів	15 ц.
Відродженє України	10 ц.
Як люди навчились числити	10 ц.
Робітничі пісні	10 ц.
Як мужик двох ґенер. вигодував	5 ц.
Вода в природі	5 ц.
Земна Куля	5 ц.
Боротьба о сонце	3 ц.

ЗАМОВЛЕНЯ ШЛІТЬ НА АДРЕСУ:

UKRAINSKA KNYHARNIA

516 QUEEN ST, W.

TORONTO, ONT. CAN.